

יחד⁹⁶. היינו "אשר נתן לך ה' אלהיך" -
שאתה מרגיש גדולת הנפש באלהות
{ שהיא שמחה וחיות שאין למעלה הימנו,
כמו שכתבתי לעיל (ד,א), עיי"ש }.

(ט) ויביאנו אל המקום הזה: זה בית
המקדש (רש"י), שמיועד לגילוי שכונה
וגדולת הנפש⁹⁰.
ויתן לנו את הארץ וגו': היינו הרחבת
הדעת בצרכי הגוף. משום הכי הקדים
הכתוב הבאת "המקום" לנתינת "הארץ"
שלא כסדר⁹⁵, אלא להקדים תודה על
הרחבת הנפש (לתודה על) הרחבת הגוף.
(יא) ושמחת בכל הטוב: של הנפש והגוף

(1)
מא
כך?

א. ברכת כהנים

איתא במכילתין (כ:): אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים
ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך. אמר להם וכי לא ישא פנים
לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך. והם מדקדקים על עצמם עד כזית
ועד כביצה, עכ"ל הגמ'.
וכתב הג"ר אליהו גוטמאכער (שם) וז"ל, מעלה בזה נגד כל מצוה דרבנן מבואר בתנחומא פ' נשא,

(2)
כי
מא
ע"כ
א"כ

שהוא גם מי שאין לו לאכול רק כזית מרוב עניות... והוא נושא פנים, ולא די שלא מתרעם אלא גם
מברך אחר אכילה וכו', עכ"ל. ומבואר מזה, דברכת ישא ה' פניו אליך נאמרה למי שמדקדק לברך
אע"פ שהוא עני, ולכאורה קיום הברכה הוא שינצל מעניותו, ויוכל לקיים ואכלת ושבעת וברכת.
ולפ"ז יש לבאר ברכת כהנים בכלל, דלכאורה לשון ברכה משולשת צ"ע, דברכת כהנים יש שש
ברכות ולא רק שלש, דוישמרן, ויחנך ווישם לך שלום ברכות בפ"ע הן. וגם המשך הברכות, יברכך יאר
ישא צ"ב.

ונראה, שהנה רש"י פירש יברכך ה', בממון. וישמרך, מן המזיקין. ויש לפרש דבריו, דוישמרך
אינו ברכה בפ"ע, אלא שמירה על ברכת יברכך, שממונו לא ילך לאיבוד ע"י מזיקין. ויש להוסיף,
דבעינן שמירה מעולה כדי שהאדם לא יתקלקל ע"י ברכת הממון, וכדכתיב וכסף וזהב ירבה לך וכל
אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך. וגם זה בכלל מזיקין ועל כגון זה נאמר עושר שמור
לבעליו לרעתו. ולכן כשהכתב מברך את העם יברכך בממון, הוא ממחר להוסיף שהממון יהי' אמנם
לברכה ולא לקללה, וזהו וישמרך.

ועפ"ז יש לבאר המשך הברכה, יאר ה' פניו אליך ויחנך. דברכת יאר פניו היא ברכת התורה
שעלי' נאמר כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים. הרי שכשה' מאיר פניו אלינו אנו מקבלים
ברכת התורה בפרט וברכות רוחניות בכלל. אולם כמו שברכת ממון יכולה חלילה ליהפך לקללה, וכנ"ל,
אף ברכת התורה יכולה חלילה ליהפך לקללה.

דתניא (יומא פו.) ואהבת את ה' אלקיך, שיהא שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה
ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו באמונה ודבורו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו, אשרי לו
לפלוני שלמד תורה, אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו
תורה. פלוני שלמד תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר ואמר לי עבדי
אתה ישראל אשר בך אתפאר.

אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה
הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה.
פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלים מעשיו וכמה מכוערים דרכיו, עכ"ל הגמ'. ופירש"י דעובר על
איסור חילול השם.

הרי מבואר שברכת לימוד התורה יכולה לגרום לקידוש השם הכי גדול, כשהבריות אומרות דאשרי
מי שלומד ואוי לו למי שאינו לומד. ולהפך יכול לגרום לחילול השם הכי גדול, כשהבריות אומרות אוי
לו למי שלומד תורה. ולכן כשהכתב מברך את העם יאר ה' פניו אליך בתורה, הוא ממחר להוסיף ויחנך,

ופירש"י ויתן לך חן, כלומר בעיני הבריות, ע"י שנושא ונותן באמונה ומדבר בנחת. ואין זה ברכה
בפ"ע אלא שמירה על ברכת התורה, שלא תיהפך לקללה ע"י חילול השם.

דהנה מי שאינו ת"ח ולא זכה ללמוד תורה ואינו מדבר בנחת ואינו נו"נ באמונה, אין בהתנהגותו
משום חלול השם כ"כ גדול. אבל מי שלמד תורה ואינו מדבר בנחת ואינו נו"נ באמונה גורם לחלול
השם גדול מאד. ונמצא דלמודו הוא הגורם לחלול השם ר"ל. ולכן הכתב מוסיף ויחנך, שמי שזוכה
ללמוד תורה יזכה למצוא חן בעיני הבריות ע"י דבורו ומשאו ומתנו, כדי שקיום יאר ה' פניו אליך יהי'
אמנם לברכה ולא לקללה.

(1)

ולפי כל זה מוכן היטב הברכה השלישית ע"פ מש"כ בפתח דברינו, דברכת ישא ה' פניו אליך היא שיתחברו שני העינים הקודמים ביחד. כלומר, שמי שזכה לרותניות של יאר, והרא"י שמדקדק ומברך על כוזה אע"פ שאין לו יותר לאכול והולך רעב מתוך עניות, יזכה גם לגשמיות של יברכך. ובהצטרף יברכך עם יאר מתקיימת ברכת ישא, ומבואר המשך הברכות היטב.

ומ"מ אף ברכה עצומה זו של מי שזוכה לשני שלחנות טעונה שמירה מיוחדת. שהרי כשמוצאים תורה וגדולה במקום אחד יש סכנה שהאדם אינו יכול למצוא את המזוג הנכון של ברכותיו. ולפעמים עובדה זו גופא שיש לו שתי הברכות גם יחד מונעת ממנו את האפשרות ליהנות מאף אחת מהן. שמי שזוכה לעושר ולא לתורה נהנה מעושרו, ומי שזוכה לתורה ולא לעושר נהנה מתורתו. אבל מי שזכה לשניהם תמיד נמצא במאבק פנימי, האם יפנה לעסקיו או לתורתו. וזה יכול לגרום שאינו יכול ליהנות כראוי לא מעושרו ולא מתורתו.

ולכן כשהקהל מברך את העם ישא ה' פניו אליך הוא ממהר להוסיף וישם לך שלום, דהיינו שלום נפשי פנימי, שצירוף שתי הברכות בעצמו יהי לברכה ולא לקללה, שיוזכה למיזוג נכון של ברכת יברכך ויאר ע"י קיום ברכת ישא, באופן שיהי לו שלום ויוכל ליהנות מברכותיו. נמצא דו"שם לך שלום אינו ברכה בפ"ע, אלא שמירה על ברכת ישא ה' פניו אליך, וכעין הברכות הקודמות, שיש לכל אחת מהן שמירה מיוחדת. ולפ"ז ניחא לשון ברכה משולשת, דלעולם יש רק שלש ברכות, אלא דכל אחת מהן טעונה שמירה, וכנ"ל.

והרצין לעבוד איתו — מיטעקו כולם
כבים בטחו: "שמע ישראל — אבינו —
ה' אלהינו ה' אחד — כשם שאין בלבך
אלא ה' אחד, כך אין בלבנו אלא ה' אחד.
— רק אז ראה. ש"מטרו שלמה" וברכם
ברכה אחת. הכוללת את כלם (ב"ר שם),
ואז ידע. כי אחרי קבלת התורה מפי אל

יחיד ומיוחד, יהי בניו לעם א'. זה
שאמר משה ביום שנכתר הברית בערבות
מראב: "היום הזה נהיית לעם (ומהו הדבר
המאחד אתכם — לה' אלהיך". וזהו
שאמר רבינו סעדיה באון: אין אומנתו
אומה אלא בתח"ק".

היום הזה. שתכרות ברית שנית

בהכרה בלאה וברצון גמור לשמור את
פקי ויטעמי התורה. — נהיית לעם
יהי"א. כי בני ישראלים ומפורדים בינם
לבין עצמם ותכונות השבטים שונות ומ"מ.
יבני שהגיש יעקב אבינו בברכותיו:
ראובן פחו כמים. יהודה אריה. ישכר חמר
גרם. דן נחש נפתלי אילה. בנימין זאב.
ובקדוה"ד ח"ב ד"ו הארכנו לבאר שיעקב
הדר מאד לתכונותיהם השונות של בניו
ופן לא יתאחדו לעם א'. ורק כשנמצא
נהודה א' פנימית ורבת המיטעט המאחדת
את כולם והיא האמינה באל יחיד ומיוחד

ה) המלחמות הקטטות. שהוחזקו במשפחה זו, לא פסקו ממנה גם בדור
השלישי. וכשבא יעקב לבנות את בית ישראל, ראה כי גם בניו אינם חיים בשלום
ואחדות: המה נתחלקו בחייו לבית אמותם: לבני לאה לבני רחל ולבני השפחה.
ולשלש משפחות המתגרות זו בזו. השנאה והקנאה ביניהם גברה עד כדי כך, שבני
לאה ובני השפחה מכרו את אחיהם בן רחל לעבד. ולפיכך היה לב יעקב מלא
דאגה ופחד לגורל ה"גוי גדול", המובטח לאברהם בצאתו מחרן, ושכל כך ארכו
ימי הריגונו. אמנם כל בניו מכבדים אותו וסורים למשמעתו, ובעודנו חי הוא מאגדם
לשבט אחד, אבל פן יתפרדו ויתפוררו אחרי מותו! ...

ולכן התחיל יעקב ביומו האחרון מסתכל ובודק בתכונותיהם של בניו
לדעת, אם יש להם איזו מדה נכונה, מיוחדת לכולם, שבכחה לאחדם כעם אחד,
או לא. וירא יעקב והנה ראובן בכורו "פחו כמים". יהודה תכונתו תכונת אריה,
יששכר — חמר גרם, דן — נחש ושפיפון, נפתלי — אילה, יוסף — שור,
בנימין — זאב, ר"ל כל אחד מהם תכונותיו משונות משל אחיו, רק שנים מבניו,
שמעון ולוי, תכונת אחת לשניהם: "כלי חסם מכרתיהם" ... אבל ארור האיתות,
המבוסס על "אשם כי עו ועברתם כי קשתה", וטוב להם הפיזור, לחלקם ולהפיצם ...
אבל לא להפרידם מבינתו, כאשר עשה אברהם לבני הפלגשים, רק לחלקם ביעקב
ולהפיצם בישראל גופא. — ולפי שתכונות בני יעקב היו משונות, לפיכך הוכרת
לברכם בברכות שונות: "איש אשר כברכתו ברך אותם", אך לבסוף חפש ומצא
נהודה אחת פנימית, השווה לכל בניו, והיא האמונה באל יחיד ומיוחד, אלהי
צבותיהם אברהם יצחק ויעקב, ובה הלא הם מובדלים מכל עמי הארץ, הכוללים
איש בשם אלהיו, ובניו הולכים בשם אלהים חיים ומלך עולם. והדבר המבדיל
אותם משאר האומות, הוא שבכחו לחברם בינם לבין עצמם. אבל אם יש להם
דבר המאגדם, מדוע אין שלום ביניהם? ואולי אמונתם באלהי אחד, אלהי ישראל,
היא רק למראית עין ולבם בל עמם, וכל אחד יש לו אלוה אחר, ואין להם שום
נהודה פנימית משותפת כלל?

המשושות תגונות האלו, שנקרו במחו של יעקב ברגעיו האחרונים, הן
... להשליב את בניו ולשאול אותם: "שמה יש בלבכם מחלוקת

1
3
6

11
16

4
שקט
רעב

5
ה' יצחק
ה' ר' ק

2

על הקב"ה ז', לאמר הנני רואה אתכם כלכם עתידים את ה' אלהי אבותיכם, אבל מפני שהנכם תמיד מריבים ומתקוטטים וע"ז, ואין האמונה המשותפת עושה שלום ביניכם, — הנני מתחיל להסתפק, שמא יש בלבכם מחלוקת על הקב"ה, מחלוקת (שהיא טמונה עמוק בלבכם) גם בעניני האמונה באל אחד, זה מאמין באל זה וזה מאמין באל אחר, ולפיכך אין לכם דבר המאחד אתכם, מלבד אביכם הזקן, התולך בדרך כל הארץ...

(6)
ס

ומה מאושר היה יעקב לשמוע מפי בניו, שפתחו כלם ואמרו: "שמע ישראל אבינו ה' אלהינו ה' אחד, כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת על הקב"ה אלא ה' אלהינו ה' אחד". ואז ידע יעקב, כי מסתו שלמה ואין בה פסול, וכי כבר נולד הגוי גדול, שעתיד להמליך את הקב"ה על כל העולם כולו, ופתח ואמר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

וזה שאמרו רז"ל: "מלמד שהיו מפורזים וכינסם ברוח הקודש", כי אפילו אז, בעמדם מסביב למטת אביהם הגוע, היו בניו מפורזים בינם לבין עצמם במדותיהם ומחשבותיהם לעתיד, עד שכמעט שנתיאש יעקב למצא בהם דבר המאגדם כאומה אחת, אלא ש"כינסם ברוח הקודש", עשרתה עליהם, בשעה שצעקו כלם יחד באמונה שלמה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"; בה, בהנקודה הפנימית הזאת, המיוחדת לעם ישראל, — כינסם יעקב ועשה אותם לגוי אחד בארץ.

ומכיון שמצא את הנקודה המאחדת את כל בניו, חזר וברכם ברכה אחת לכלם, שנאמר: "ברך אותם" (ב"ר צ"ט). וכדי שלא תהיה עדת ה' (העם שנולד עתה סביב מטתו) כצאן אשר אין להם רועה אחרי מיתת יעקב, — מינה תיכף מהם זקנים, וכן דרשו חז"ל, האספו מלמד שמינה זקנים מהם שנאמר: אספו לי שבעים איש מוקני ישראל (תנחומא).

ואע"פ שאסור לקרוא לאבינו בשמו (י"ד סי' ר"מ), אמרו אליו הפעם: "שמע ישראל אבינו", לאמר לא רק אבינו אתה, אך אבי וראש אומתנו "ישראל", עמך עמנו מפני שאלהיך אלהינו: "ה' אלהינו ה' אחד"! ואיש ממנו לא יפרד מעמך ישראל, עם ה'.

ו' ודברי ימי ישראל הראו לנו עד כמה כיון אז יעקב אל האמת, שרק האמונה באל יחיד ומיוחד היא נשמת עם ישראל ובה תלויה איחודנו ואחדותנו, שהרי במתן תורה נאמר: "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות י"ט) ודרשו חז"ל, כל מקום הוא אומר ויסעו ויחננו נוטעים במחלוקת וחוננים במחלוקת אבל כאן השוו לב אחד לכך נאמר ויהו (מכללתא יתרו י"ט, במ"ד ט'), הרי שרק האמונה והדת מסוגלות לאחד את בני ישראל; וכן נאמר: "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה" (שמות שם) ולהלן: "ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה" (שם כ"ד), וא"א למצוא אחדות כזאת בישראל במקום אחר.

חז"ל דרשו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק לישראל אלא השלום, שנאמר

(תהלים כ"ט): "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (סוף עוקצין), והיינו שמדת השלום חסרה לעם ישראל יותר ממדה אחרת, כי ע"פ תכונות הנפש שלנו אין אנו מסוגלים לחיות בשלום יהדיו כעם א' אלא שהקב"ה נתן לנו את תורתו ועל ידה ברח אותנו בשלום, כי מלבד ש"ל נתיבותיה שלום", — הרי נשמות ישראל מתאחדות ומתקשרות זל"ז ע"י האמונה בה' ובתורתו, וכפי שאמרו חז"ל, קב"ה ואורייתא וישראל חד הוא, וממילא מקור האחדות הישראלית הוא בקב"ה ובתורתו.

וזה שאמרו חז"ל, לא נקראו בני ישראל עד סיני (חולין ק"א), ר"ל בני יעקב לא נעשו אומה מאוחדת ולא נקראו "בני ישראל" (כמו "בני עמון") עד שעמדו על הר סיני, ששם נתקשרו נשמותיהם ע"י קבלת התורה, וכן כתוב בס' האמונות והדעות לרבינו סעדיה גאון: "כי אומתנו איננה אומה כי אם בתורתה" (מאמר ג' פ"ז).

ז' וכשבא משה לברך את ישראל לפני מותו, הסתכל ג"כ בתכונותיהם "כי היות הנה" — דומות לתכונותיהן של חיות שונות, ואין תכונות של זה דומה לתכונות של זה, והדבר הזה הלא מעורר, לכאורה, דאגה ופחד לקיומה ושלמותה של האומה הישראלית, ולכן עשה "הקדמה" לברכתו: "ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, ושאלו חז"ל, מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? וענו, מלמד שהזוירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלה עד

(3)

46
51

שכא אצל ישראל וקבלוה (ע"ז ב'), והדבר הזה כבר מרגיע אתנו, כי ע"י תוה"ק
אנו מובדלים מכל העמים ובה גופא אנו מאוחדים בינינו לבין עצמנו. ולהלן:
"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", ר"ל התורה, שקבלו בני ישראל בסיני,
הכתה שרשים עמוקים בלבותיהם עד שנעשית "מורשה קהלת יעקב", והיא חלקם
ונחלתם לדורותיהם ומקשרת את נשמותיהם להיות עם א' בארץ, עם קדוש לה'
ולתורתו. וממילא אין חשש פן יתפרדו שבטי ישראל, מפני שינוי המדות והתכונות
אחרי מיתת מנהיגם, המוציא אותם מבית עבדים, או שראשי העם לא יבואו
בזמן מן הזמנים לידי הסכס בשעת מינוי מנהיג חדש ומלך לעם ויתחלקו לאומות
שונות, אין חשש כזה, כי התורה והאמונה מאחדות אותם: "ויהי בישרון מלך
בתתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (דברים ל"ג).

והאמונה באל אחד, כשהיא לבדה, בתור דבר רוחני מופשט, אין בכחה
לאחד את בני האדם באחדות שלמה, כי כל אחד יבנה במה לעצמו, איך ובמה
לעבוד את ה'. והדרכים השונים בעבודה זו מסוגלים אפילו להפריד את בני
האדם ולהביאם לידי חיכוכים ומלחמות, כמו שאנו מוצאים בזמננו עמים שונים,
המודים ומאמינים באחדות הבורא ית' — ואעפ"כ המה שונאים ונלחמים זה עם
זה. מפני שכל א' תורתו בידו, ודתו (דרכו בעבודת ה') שונה מדת חברו. ולכן
לא נגמר הבנין של אחדות ישראל (שנוסד מסביב למטת יעקב, בשעה שקראו
כל השבטים כולם יחדיו: "ה' אלהינו ה' אחד") עד שעמדו רגליהם על הר סיני

וקבלו עליהם עול תורה ומצוות, תורה אחת ומשפט א' לכל ישראל, דרך א'
בעבודת ה' ומסלול א' בדרכי חייהם (כי התורה הלא מקפת את כל דרכי החיים
של האדם), ורק אז היה האהל (של אחדות האומה) אחד. וכן נאמר: "הסכת
ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך" (דברים כ"ז), שרק ע"י ה'
אלהיך (האמונה בו יתברך ובתורתו) נהיית לעם, ומתי? ביום הזה, ביום קבלת
התורה (ברכות ס"ג).

"ויבאו עליך פלי-הפרכות האלה והשיגך". משמע, ביאתן של הברכות
אינה מספיקה עדיין; יש צורך ב"השיגך".

ההבדל בין הדין והמשפט של ראש-השנה לזה שבכל יום, שהרי אף
על פי ש"בראש השנה יתבונן ויבין צום כפור יתמוון", ומזונותיו של
אדם קצובים לו מראש-השנה¹, בכל זאת מתפללים בכל יום "רפאנו"
ויברך עלינו את השנה הזאת" ושאר כל הבקשות. ההבדל זה כתוב
בספרים שהוא בכך: בראש השנה המשפט הוא בכללות, שעל אדם זה
נגזר השפעת טובה באופן כללי, ויתכן שטובה זו תהיה ברחמינות
ותישאר בשבילו בעולמות עליונים, אבל כדי שהשפעה זו תרד ותימשך
גם בעולם הזה ותתבטא בברכה גשמית של פרנסה חמרית ושאר כל
הישועות של צרכי האדם יום-יום, צריך על כך דין ומשפט בכל יום
באופן מיוחד². והוא שכתוב: "השלח אמרתו ארץ, עד-מהרה ירוץ דברו"³.
שני מיני השפעות הם: "השלח", בבחינת מיי-השילוח ההולכים לאט⁴,
ויש אשר "עד-מהרה", ההשפעה יורדת במהירות למטה⁴.

והוא שכתוב: "ויבאו עליך פלי-הפרכות האלה", וגם "השיגך", ששיגוך
גם למטה, בבחינת "עד-מהרה ירוץ דברו", ולא שתישארנה למעלה
בלבד.

ומנבן אסר יש ב"השיגך". באחד מספרי המעשיות של חסידים
מסופר, כי חסיד גדול אחד נכנס אל הרבי מקנצק ושאלו: מה פירוש
"ויבאו וגו' והשיגך"? והשיב לו הרבי: "והשיגך", הרי זה כהשגות הראב"ד
על הרמב"ם. יצא החסיד מחדרו בהתלהבות והתפעלות עצומה. שום
פירוש על זה לא ניתן שם.

ונראה לפרש: "עניות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו"⁵,
"היה כיידיעב והתקנץ וקלל וגו"⁵, "ולא שמעו אל-משה מקצר רוח
ומעבדה קשה"⁶. אבל כשנותנים לאדם מן השמים ברכה וישועה, הרי
אין לו כבר ההתנצלות של עניות וקוצר רוח, ואם כן יש עליו אז
"השגת" גדולה: למה אין הוא נעשה יותר טוב, למה אינו מתעלה
במדרגה? והוא "השיגך", במובן של השגה ותפיסה, במובן של השגות

הראב"ד. אבל יש להבין את הדברים בעומק יותר: אם זוהי השגה, אפשר "לתרץ" את ההשגה. כלומר: האדם נעשה באמת יותר טוב ומתעלה באמת במדרגה. "מה-אָשִׁיב לְדִי כָל-תַּגְמִלוֹתַי עָלַי. כּוֹס-יְשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשְׁם ד' אֶקְרָא". ובכן מגיע לו אז ברכה חדשה. "הַבְּרָכָה אֲחַת הוּא לְךָ אֲבִי", "וְהִרִיקְתִּי לְכֶם בְּרָכָה עַד-בְּלִי-יָדַי". יש למעלה ברכות עד אין סוף. ולפי ערך הברכה החדשה יש שוב השגה חדשה, שהרי גם לעילוי במדרגה אין קץ. "כִּי גִבַּה מְעַל גִּבַּה שְׁמֵר וּגְבַהִים עָלֵהֶם". ועל משה-רבנו נאמר: "וְתַחֲסְרוּהוּ מִעֵט מַאֲלָקִים", ו"לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי"¹². וכן חזר-חלילה: ברכות והשגות, ברכה חדשה והשגה חדשה, ושוב ברכה ושוב השגה. וזהו: "וּכְאֹ עֲלִידָ כָּל-הַבְּרֻכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגָד". תמיד ברכות והשגות, השגות וברכות.

①
רע

לראש ולא לזנב למעלה ולא למטה

וּנְתַנְגְךָ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהֵייתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְקַמְפָּה כִּי תִשְׁמָעֶךָ אֶל קְצוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת.

①
ל
רע

וטעם לראש ולא לזנב - ביאורו, לראש לכל העמים ולא לזנב לאחד מכל הגוים, כי יתכן שיהיה לראש על עמים רבים וזנב לעם אחד וכבוד ממנו. והטוב, שיתן לראש, מעטה, ולא לזנב, עד עולם לאחד מכל העמים. וכן רק למעלה - תמיד, ולא תהיה למטה - לעולם.

מדברי הרמב"ן נראה שנתקשה בכפילות הכתוב, לראש ולא לזנב, למעלה ולא למטה, והוא באמת קשה מאד הרי אם יתן ה' לראש, ממילא מונח בזה שלא תהיה לזנב, וכן אם תהיה למעלה הרי בהכרח שלא תהיה למטה, ולא יזה צורך פירטה זאת התורה, לכאורה הוא נראה כמיותר.

ופירש הרמב"ן שיש כאן הדגשה מיוחדת שתהיה לראש לכל העמים ולא לזנב לאחד מהם.

אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה

ישנם דרכים נוספים בביאור קושיה זו, באופן אחד יש לומר שהתורה מדגישה כאן שבעבודת ה', ברוחניות, אין מצב ביניים, או שאתה ראש או שאתה זנב, או שאתה למעלה או שאתה למטה, שלא תטעה לחשוב כי הן אמנם לא אהיה למעלה לראש, אבל מה רע אם אהיה רק יהודי טוב ופשוט בלי שאיפות לגדלות, בינוני, זאת באה התורה לשלול, אם לא תהיה או על כל פנים תשאף להיות למעלה ותלך כל הזמן בדרך של עלייה, אזי ממילא אתה עלול ליפול מטה למטה ולהיות לזנב, אין דרך אמצעית.

זהו פירוש הכתוב (משלי טו, כד): "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה", הטעם שיש לאדם לשאוף להיות למעלה אינו רק מצד עצם מעלת היותו עליון, אלא למען סור משאול מטה, אם לא יעלה למעלה, ממילא ירד לשאול מטה.

לכן פירטה התורה, ונתן ה' לראש ולא לזנב, שכן האפשרות השניה אם לא תהיה לראש, בהכרח היא זנב, אין אפשרות אחרת, וכן והיית רק למעלה, שכן אם לא תהיה למעלה, ממילא תהיה למטה.

⑤

ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם

1 בזה ביארנו מה שנאמר בברכות שבפרשת בחוקותי (ויקרא כו, יא):

"ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם", תמוה מאד וכי כך היא המידה, לכאורה אין זו לשון מתוקנת, כיון שישראל מתברכים בברכה גדולה שכזו ונתתי משכני בתוכם, הרי שיש בזה ביטוי לקירבת ה' מאין כמוה, וכי צריך לומר בעת הזו כי הצד השני הוא, ולא תגעל נפשי אתכם, אתמהה.

(2)
ס

משל למה הדבר דומה, אדם נמצא בקירבת העיר ירושלים, שואל אותו חבירו היכן הינך נמצא כעת, יאמר לו, אין אני קרוב לחיפה אלא קרוב אני לירושלים. וכי כך מדברים? הלא כיון שקרוב הוא לירושלים מה לו להזכיר את חיפה כלל. הוא הדין כאן יש לתמוה כיון שנמצאים במצב של ונתתי משכני בתוכם, איזה טעם יש להזכיר את ההיפך הגמור אשר אנו רחוקים ממנו מאד, ולא תגעל נפשי אתכם, קושיה גדולה.

על כרחך מוכרחים לפרש את הכתוב, כי התורה באה ללמדנו בזאת שאין שום דרך אמצעית, ישנם שני מצבים ברוחניות ובקירבת ה', או מצב של למעלה לראש, וזהו מצב בו ראויים לונתתי משכני בתוכם, ואם לא מגיעים למצב זה, אין להתנחם בדרגה פחותה מזו, כי בלי שעולים ומטפסים לדרגה הגבוהה ביותר, אזי עלולים לרדת מטה מטה, עד שמגיעים חלילה למצב נורא זה שהקדוש ברוך הוא כביכול אומר וגעלה נפשי אתכם חס ושלום, לכן עלינו לדעת יסוד זה שאין להתפשר על שום דרגה רוחנית ותמיד לשאוף לעלות רק מעלה מעלה.

שהראש לא ילך אחר הזנב

אופן נוסף יש לומר בביאור הכפילות, ונתנך לראש ולא לזנב, והיית רק למעלה ולא למטה, כי הנה בדרך כלל כאשר הראש הוא המנהיג, הכל הולך אחריו. הזנב מחובר הוא לגוף ונגרר אחרי הראש, להיכן שהראש מוביל שם הולך גם הזנב.

אולם יש מצבים שבהם הראש אינו מנהיג מצד עצמו רק מסתכך הוא אחר העם ולפי הלך הרוח, בעם, כך הוא מנהיג אותם, מצב זה נחשב הוא שהראש הולך אחר הזנב, אמנם הוא הראש אבל נגרר הוא אחר הזנב.

3) זו הברכה שנאמרה כאן, ונתנך ה' לראש ולא לזנב, גם כאשר אתה נמצא בראש, לא תהיה נגרר אחרי הזנב, אלא מנהיגותך תהיה חזקה ואיתנה לא נגררת אחרי הפחותים שבעם.

(6)

12 ק"י 118 ק

הקדמה זו נועדה כדי להסביר שבעולם שלנו יש יותר מקום לקללות; אולם אם מותר גם כן לבוא בטענות כלפי הקב"ה, לפחות עכשיו בימי הסליחות: במה ששייך לקללות - הקב"ה מילא את כולן. כל הקללות, אחת אחת, נתקיימו בנו - אלה שבספר ויקרא, אלה שכאן, ואלה שבספר יחזקאל. הכרתי אישה שהייתה הילדה שהיחידה שנשארה לפליטה מגטו וילנה. היא ומשפחתה היו מאוד רחוקים מיהדות, והיא סיפרה שהיא הגיעה לתשובה בגלל פרשת התוכחה, כשהיא ראתה איך כל מה שכתוב שם התקיים. אנשים לא חשבו ולא האמינו בקיומם ובאפשרותם של הדברים האלה, והעובדה שכל הקללות נתקיימו, גרמה לה הרהור תשובה. אך בנוגע לברכות, אנחנו עדיין מחכים לכמה וכמה דברים מהקב"ה. בסוף מסכת מכות (כד, א) מופיע הסיפור על רבי עקיבא וחבריו, שראו שועלים מהלכום בקודש הקודשים, ורבי עקיבא שחק ואמר: "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה ל"כך בגללכם ציון שדה תחרש"

ירושלם עיין תהיה הדר הבית לכמות יער, מיכה ג, יב, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה ו"עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם" (זכריה ח, ד). עכשיו, שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. מצד זה, גם אנחנו צריכים לשחוק, כיוון שאם הקב"ה היה נאמן להביא עלינו את כל הקללות, הוא בוודאי גם יביא עלינו את הברכות. כל זמן שלא התקיימו כל הדברים האלה, אפשר היה לומר שזה יקרה בימים רחוקים, אולם עכשיו, שבימינו התרחשו הקללות שאיש לא היה מאמין שיבואו, ודאי שיתקיימו גם הברכות. אפילו הקללה האחרונה: "והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קונה" (דברים כח, טו) - שאף אחד לא היה מאמין שיהיה מצב בו אפילו אדם שרוצה להיות רק עבד לא יוכל להיות עבד - כדור הזה ראינו איך היא מתקיימת.

בניגוד לפרשה הקודמת, בה יש ריבוי של דינים, בפרשה זו יש הלכות מעטות, אולם היא מרובה בעניין אחר - הקללות. לפי מה שמתואר בגמרא (סוטה לו, א) ולפי הפסוק (דברים כז, יב-יג) "אלה יעמדו לברך את העם... ואלה יעמדו על הקללה" נראה, שבשעת מעמד הר גריזים והר עיבל היו שני נוסחים: אלה שעמדו על הקללה אמרו את הקללות כפי שהן מופיעות בתורה, ואלה שעמדו על הברכה ענו בלשון הפוכה: 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה', 'ברוך האיש אשר לא יקלה אביו ואמו' וכו'. אם אכן נאמר במעמד ההוא נוסח מקביל של ברכה, יש מקום לשאול מדוע התורה בוחרת להשתמש רק בקללות, ולא לדבר בלשון נקייה? למה אנחנו צריכים שהברכה רק תשתמע מתוך העניין ולא תכתב במפורש? נכון הוא, שבדרך כלל התורה בוחרת בלשון קצרה, ואם היו כותבים את לשון הברכה הייתה הלשון מתארכת, אולם בכל-אופן יכלו לכתוב בלשון יפה, כמו שמדגימה הגמרא בפסחים (ג, א) מכמה מקורות, כמה הכתוב מעקם ומאריך בשביל לכתוב בלשון נקייה.

רוב טובה התהליך שיוצר מציאות של קללת הוא הרבה יותר פשוט מאשר יצירת ברכה, ולא רק בגלל שאנשים הם רשעים, אלא משום שברגע שדבר יוצא מסדרו הרגיל הוא כבר קללה. בטבע המציאות יש יותר

מקום לקללות מאשר לברכות, משום שברכה היא, בעצם, הגבול האופטימלי של אדם. כשחם מדי - אז חם לי, כשקר מדי - קר לי, כשגשום - אני רטוב, וכן הלאה. ממילא, הגבול אצל האדם הוא מאוד עדין, ואם נוטים לצד מסוים, זה כבר לא טוב. כמו שכתוב בגמרא (תענית כג, א) "בניך אינן יכולים לקבל לא רוב טובה ולא רוב קללה". גם אם אומרים לאדם שיהיה לו יותר ויותר באיזה דבר, זה לא פשוט שיהיה לו גם טוב יותר.

העני במשלי (ל, ח) אומר: "ראש דלות] ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי". זאת אומרת, שיש בעיות של עני ויש ניסיונות של עני; יש בעיות של עשיר ויש ניסיונות של עשיר. לא פשוט שאם נקבל עוד קצת ועוד קצת, המצב באמת יהיה טוב יותר. מתברר, שאחרי גבול מסוים של רוב טובה זה מפסיק להיות נעים, בהמשך, זה אף הופך להיות לא נעים, ולכסף - זה הופך להיות כואב. בכל דבר ששייך לתענוגות הגשמיים של העולם, ישנו שלב בו ככל שמקבלים יותר זה נעשה יותר בלתי נעים.

ובפרשת התוכחה כתיב (דברים כח טו): "והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיין", ואמרו ת"ל (מנחות קג ב) "והיו חייך תלואים לך מנגד" - זה הלוקח תבואה משנה לשנה [שאינו לו קרקע לזרוע, וחיייו תלויים שאינו יודע אם יהיו לו מעות לשנה הבאה, רש"י] "ופחדת לילה ויומם" - זה הלוקח תבואה מע"ש לע"ש, "ולא תאמין בחיין" - זה הסומך על הפלטר.

והנה, אין לומר שמצב זה של "הסומך על הפלטר" הוא בעצמו הקללה, שהרי זה היה מצבו של דור המדבר, שלא היה להם לחם ליום המחר ובטחו בד', והוא המצב המעולה והמרומם מכל, ואדרבה מי שיש לו לחם ומזון לשנים רבות ומשום כך אינו דואג, הרי הוא בוטח בממונו ואינו שם מבטחו בד', וא"כ מה היא הקללה כאן.

ונראה, שבדאי מציאות זו כשלעצמה, שהאדם אין לו כלום משלו לבטוח בו אלא הוא סמוך לגמרי על שולחן הקב"ה המזמין לו כל צרכיו, אין לך "גן עדן" גדול מזה, והקללה בזה אינה אלא ההתייחסות של האדם למצבו, שהוא לא יעריך את המצב המרומם הזה והיפוך אותו ל"גיהנום" ממש, וזה על ידי ההרגשות הללו של "ופחדת לילה ויומם" "והיו חייך תלואים לך מנגד" "ולא תאמין בחיין", דהיינו שיש לו כל ועם כל זאת הוא שרוי בפחד ודאגה, ולכן לא נאמר בתוכחה "ולקחת תבואה משנה לשנה, ומע"ש לע"ש, וסמכת על הפלטר", שלא זו היא הקללה, כי אם "והיו

13 יואל יואל יואל יואל יואל

7

נמצא א"כ שעי"ז זה שאינו בוטח בבוראו הרי הוא הופך בידים את מצבו זמרומו, שמצד עצמו הוא כדוגמת מצבם של ישראל במדבר, למצב של "תוכחה" וגיהנום. ולא זו בלבד, אלא שעל ידי כן באמת משתנה מצבו, ושוב אינו זוכה להיות סמוך על שלחנו של מקום אלא צריך לטרוח ולעמול להשיג את פריחתו. וגם זה נכלל בדברי ר' שמעון בן אלעזר "הרעותי את מעשי", שהכוונה שאינו מאמין סמוך ובטוח, ועי"ז זה הפסיד את פרנסתו, כי הוא עצמו הכריע ופסק כן, שלא תנתן לו פרנסתו אלא על ידי טירחתו ויגיעתו.

אולם, כשהאדם שליו ושאנו ללא דאגת המחר בשל בטחונו בד', הרי הוא מונע מעצמו טירחות וטרדות הרבה, והקב"ה נותן לו את כל צרכיו בריוח כטבע יצירתו. והרי זה יסוד חדש במעלת הבטחון, שאינו כפשוטו שעל ידי הבטחון האדם "מרויח" משהו, אלא רק "שאינו מקלקל" את טבע יצירתו, וממילא הרי הוא עומד במצב המרום של תחילת בריאתו, אם רק אינו מריע את מעשיו לתלות הכל ביגיעתו והשתדלותו. לימודים אלו הם הכוונה בציווי הקב"ה: "זה הדבר אשר צוה ד' מלא העמר ממנו למשמרת לדורותיכם".

17
15
הוא
הענין

מרגלא בפומי, אינו לד' אדם שאינו לו דאגות. מוטב לו לדאוג בשביל הענינים הרוחניים שלו וממילא לא יצטרך לדאוג על הדברים הגשמיים. (זה מתאים למאמרם ז"ל באדר"ג רפ"ד כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב וכ"ו הרהורי עול בשר ודם, וכל שאינו נותן ד"ת על לבו נותנין לו הרהורי חרב כ"ו הרהורי עול בשר ודם וכ"ו.)

מ' ימים כנגד יצירת הולד - בריה חדשה

מ' ימים הנוראים כנגד מ' יום של יצירת הולד

א] כתב הכף החיים (סי' תקפ"א ס"ק י"ד) שמגני הארבעים יום מר"ח אלול עד יוה"כ הם כנגד הארבעים יום של יצירת הולד (ברכות ס, א), עיי"ש. וכך היה מרגלא בפומיה דמון הראש ישיבה הג"ר שניאור זצ"ל למסור בשם אביו זצוק"ל. ויש להבין יסוד הענין בזה שהמ' ימים הנוראים הם כנגד המ' יום של יצירת הולד.

ובפשוטו יש לבאר הדברים עפ"י מה שאמרו חז"ל בילקוט"ש (תהלים רמו תנ"ה) וז"ל, "תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י-ה" (תהלים קב, ט), וכי עד עכשיו עתידה אומה אחרת להבראות שהוא אומר ועם נברא וכו', ורבנן אמרין אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך ברה"ו ובויה"כ ואתה בורא אותם בריה חדשה וכו', עכ"ל. הרי מבואר שבימים הנוראים באים ישראל לפני הבורא עולם כמתים במעשיהם, והקב"ה בורא אותם בריה חדשה.

ב] ולפי"ז יש לבאר מש"כ הכף החיים שהמ' ימים הנוראים הם כנגד המ' ימים של יצירת הולד, כי בימים אלו יש יצירה חדשה לכל אחד מישראל כאילו נולדו מחדש. ונמצא לפי"ז דמה שאמרו חז"ל שיצירה זו היא ברה"ו ויה"כ, זהו רק היגמור וההשלמה ליצירה זו, אבל באמת היא מתחלת בתחילת חודש אלול, שמאז מתחלת היצירה של מ' ימים.

ג] לכאורה אינו מובן מהו הענין שאמרו 'אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם', מהו הענין הזה שנחשבים 'כמתים' במעשיהם, עד שצריכים להיבראות מחדש כבריה חדשה, וצ"ב.

18
א"כ
מרגלא בפומיה
הוא

ע"י ההטאים נחשבים כמתים ועי"ז התשובה נעשים כבריה חדשה

ב] ונראה לבאר יסוד הדברים עפ"י מש"כ הג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש (ח"א דרוש א') בביאור הברכה השניה בשמו"ע 'מחיה המתים' וז"ל, ברכה שניה היא ברכת תחיית המתים, כבר אמרנו בדרושים הקודמים שקבלת תשובה מחוטא הוא מנדר תחיית המתים, כי רשע בחייו קרוי מת (ברכות יח, ב), וכאשר ישוב הרי זה ככלל מחיה מתים, ולכך יש לו להתפלל שהקב"ה יחיהו ויקבל תפילתו, וכאשר

(8)

17
אדם חוטא סר נשמתו, ויתפלל להקב"ה שיחיהו בטל של תחיית המתים, וכאשר אמרנו, כי הטל הקב"ה מוריד בלי התעוררות דלתתא, וכן מזכירים הטל להוריד אלינו ולהחיותינו בשפעת קדשו, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו דבר נורא, שהחטא פוגם בנפש בבחינת מיתה, עד שצריך לכוין בברכת 'מחיה המתים' על ענין התשובה על החטאים, כי מה שהקב"ה מקבל תשובתינו הוא בבחינת תחיית המתים. והרחבנו בזה להלן (ח"ב מאמר מ"ט).

1/ ולפי"ז יש לבאר מה שאמרו חז"ל הנ"ל שבאים בימים אלו 'כמתים במעשיהם', כי נחשבים כמתים ממש מחמת החטאים העוונות ופשעים של כל השנה, וחוזרים בתשובה בימים הנוראים האלו כדי לזכות למחילה סליחה וכפרה, ולהתחדש ככתחילה ע"י כח וסגולת התשובה שחידש הקב"ה, ועי"ז מחדש הקב"ה בבחינת 'בריה חדשה', ועי"ז נאמר 'ועם נברא יהלל יי', שבאים בימים אלו כמתים שנבראו מחדש פי הקב"ה קיבל תשובתם ונעשו עי"ז כבריות חדשות ממש.

1/ וממילא מתפרש היטב שהתיקון לחטאים של כל השנה הוא במ' ימים הנוראים כנגד מ' ימים של יצירת הולד, כי האדם החוטא צריך תיקון למה שחטא בבחינת יצירה חדשה, כי ע"י החטאים נחשב כמת, וע"י התיקון של תשובה הוא נעשה כבריה חדשה וכאילו נוצר מחדש, ולכך נקבעו מ' ימים של תיקון כנגד מ' ימים של יצירת הולד.

להקפיד על כל יום וכל רגע של הימים הנוראים

2/ ונראה שצריכים ללמוד מזה, שכשם שבארבעים יום של יצירת הולד במעי אמו נזהרים בהם מאד על בריאותה של האם והולד שלא יחסר להם שום דבר, וכל אחד מהמ' ימים קובע את העתיד של הולד, ואם יחסר לו יום מן הימים לא תהיה יצירתו שלימה ושמא יהא מחוסר אבר משום שיצירתו היתה תלויה ביום ההוא, כמו כן במ' ימים הנוראים צריך להיזהר שתהא יצירתו בשלימות בלי שום חסרון, ואל יאמר לעצמו מה שאיני עושה היום אעשה למחר, ובטח במשך החודש אמצא כבר כמה ימים ושעות לתקן את עצמי ולעשות חשבון עם נפשי ולהתכונן לימי הדין, כי כל זה הם דברי היצר המבקש להמיתו (קידושין ל, ב) ולנתק אותו מחיותו, אלא חייב לעורר את עצמו שכל יום הוא זמן מיוחד לעצמו הנצרך לשלימות יצירתו, כאילו בכל יום נברא לו אחד מאבריו וגידיו, ואם יחסר לו אפילו רגע אחד ווי לו לנפשו.

3/ וכבר נמסר לנו מרבותינו זצ"ל איך שגדולי עולם זצ"ל היו מקפידים ונזהרים על כל רגע ורגע של ימים אלו, לחסוך את הזמן ולעסוק בהם בחיזוק והכנה לימי הדין ע"י תיקון מעשיהם וחשבון נפשם. וכמו שהבאנו לעיל (מאמר ב') מה שאמר בזה מוריניו המשגיח הג"ר ירוחם זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ב עמ' רכ"ט) וז"ל,

ומה גדול מאד החיוב על האדם לנצל כל רגע ורגע מימי אלול, לנצל את ההארת פנים המאירה והמוזהירה בימים אלו וכו', והיודע את זה ידע איך לייקר את הימים האלו, לראות שלא ילך אף רגע לאיבוד, עכ"ל. ועוד כתב (עמ' רל"ג) וז"ל, מה גדול ויקר הוא רגע אחד מימים אלו, ועד כמה על האדם לחוס או על כל שעה קלה שעוברת, עכ"ל.

4/ ואין זה אמור לגדולי עולם בלבד, אלא כל אחד ואחד יש לו להתחזק לנצל כל רגע מימים אלו! ונקל לו יותר להתחזק בזה כשידמה בדעתו שהוא עכשיו באמצע יצירה חדשה, וכל יום וכל שעה ורגע קובעים יצירתו ועתידותו, ומתוך ידיעה והכרה זו יתחזק בעבודתו להגיע לתיקונו במ' הימים הנוראים, ועי"ז יזכה להיבראות כבריה חדשה שלא חטא מעולם, כמאה"כ 'ועם נברא יהלל יי'.